

ՀԱՅ ԴՐԱՄԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐԵԱԼԸ՝

ԵՂԻԱ Թ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Մանկութիւնը եւ կրթութիւնը

Եղիա Թ. Ներսէսեան ծնած է Հալէպ, 19 Փետրուար, 1931 թուականին իբրեւ անդրանիկ որդին Անթէպցի Թորոս եւ Ազնիւ Ներսէսեանի, որոնք որբացած էին մեծ եղեռնի (1915-1918) ընթացքին: Իր մտքին մէջ տակաւին շատ թարմ է, թէ ինչպէս տեղատարափ անձրեւի մը ընթացքին իրենց խարխուլ հիւղակին պատը փլած եւ ամէն ինչ ողողուած է, թէ ինչպէս իր մայրը զինք կը ջանար հանդարտեցնել եւ Սինկեր կարի մեքենայով պրոտերի գործ կ'ընէր դրամ վաստակելու համար:

Թորոս Ներսէսեանի նախահայրերը, 1790ական թուականներուն, Մասունէն գաղթելով Անթէպ հաստատուած են:

1943 թուականին Եղիան կը շարունակէ իր նախնական ուսումը Հալէպի Ուսումնասիրաց վարժարանը: Մի քանի տարի ետք դպրոցի ուսուցչական կազմին կը միանան Սարգիս Պալապանեան՝ տնօրէն եւ թուաբանութեան ուսուցիչ, ինչպէս նաեւ Օննիկ Սարգիսեան՝ հայերէնի ուսուցիչ: Այս երկու ուսուցիչները Եղիային վրայ ձգած են մեծ ազդեցութիւն իրենց մասնագիտութեան մէջ: Յիշատակութեան արժանի է Եղիային շատ յառաջադէմ ըլլալը, մասնաւորաբար թուաբանութեան, հայերէնի ու պատմութեան մէջ:

Եղիան տարիներով Ուսումնասիրաց վարժարանին գրադարանապետը կ'ըլլայ եւ ամէն կիրակի դպրոց երթալով կղպանքները կը բանայ եւ հանրութեան գիրք կը տրամադրէ: Ինք կը գուրգուրայ բոլոր գիրքերուն վրայ, մասնաւորաբար գրական, պատմական ու ազգագրական նիւթերու վերաբերեալ: Պատանի տարիքին հմայուած կը մնայ Կ. Յ. Բասմաջեանի Հայկական Ընդհանուր Դրամագիտութիւն գիրքով, որ որեւէ մէկը չէր առներ ու գործածեր:

Եղիային հայրը՝ Թորոս Ներսէսեան արհեստով ջուլհակ էր եւ ունէր չորս հատ տեղեկաւ իր տանը մէջ: Երկուքին վրայ գործաւոր կ'աշխատցնէր, մէկուն վրայ՝ ինքը, իսկ չորրորդին վրայ՝ Եղիան շաբաթ օրերը, գիշերները եւ ազատ պահերուն: Հակառակ որ Եղիան փոքր տարիքին ոսկերիչ Լեւոն Տաղլեանի քով աշակերտութիւն ըրած էր, սակայն ուսանողի մը համար աւելի նախընտրելի էր ջուլհակութիւնը, քանի որ անմիջական կերպով կրնար դրամ շահիլ եւ օգնել իրեն ու ընտանիքին, որոնք իրմէ զատ ունէին երեք զաւակ եւս: Եղիան այս կողմնակի գործով կը գնաղի մինչեւ Հալէպէն հեռանալը:

Եղիան կ'աւարտէ Ուսումնասիրաց նախակրթարանը, 1947-ին: Իր երկրորդական ուսումը կը շարունակէ Ալէքսիո Գօլէճ (Aleppo College) ամերիկեան դպրոցին մէջ: Հոս կը սկսի իբրեւ Տրդ դասարանի աշակերտ (Ուսումնասիրացը եօթը տարուան նախակրթարան էր), սակայն առաջին շրջանին իր ձեռքբերած բարձր նիշերուն շնորհիւ կը ցատկէ Գրդ դասարանը, զոր կը վերջացնէ փայլուն նիշերով: Ալէքսիո Գօլէճի երկրորդական բաժինէն կը վկայուի 1950ին: Նոյն դպրոցի Գրասէր Պարքերաթերթի մէջ կը հրատարակէ գրախօսական մը՝ Գեղամ Սարեանի Հատըմտիք գիրքին մասին: Հոս տեղին է յիշել, որ այս բարձրագոյն վարժարանի աշակերտութեան եւ ուսուցչական կազմին կարեւոր մասը հայեր էին: Ուսուցչական կազմին պատկանող հայերէն ոմանք, որոնց աշակերտած է 1947-1951 թուականներուն՝ եղած Պապիկեան, Պալիկեան, Ատրուհի, Սաթճեան, Տարազճեան:

Համալսարանի տարիներ

1950-1951 ուսանողական տարեշրջանին Եղիան ֆրէշմէն դասարան կը յաճախէ: Այս ատենները իր այրի մօրաքոյրը, որ կ'ապրէր նախ Ալբոնի եւ ետքը Թրոյ, Նիւ Եորք, կը ջանար համոզել Եղիային ծնողքը, որ արտօնեն իրեն Ամերիկա ճամբորդել ու հոն շարունակել իր ուսումը: Եղիան ընդունուելով՝ կը սկսի Սեպտեմբեր 1951ին ուսանիլ Ռէնսսլէյք Ինսթիթիւթ (Rensselaer Polytechnic Institute, Troy, New York) ճարտարագիտական համալսարանին մէջ: Մինչ այդ, Էֆրոնիա Քէշիշեանը ամուսնացած էր Եղիային այրի մօրաքոյր Ուսանա Նազարեանի խորթ որդիին՝ Զարլզ Նազարեանին ու մօրաքոյրը կը ծրագրէ մեկնիլ Լոս Անճելըս՝ ամուսնանալու Լեւոն Աթթարեանի հետ: Ուրեմն Եղիան չորս տարի կ'ապրի իր ազգականներ-

րուն՝ Չարլզ եւ Էֆրոնիա Նազարեանի տունը: Իր ուսանողական տարիներուն պատիւը կ'ունենայ կնքահայր ըլլալու անոնց երրորդ եւ չորրորդ կրտսեր զաւակներուն: Թրոյ, Նիւ Եօրք կային քանի մը հազար հայեր եւ այդ գաղութը մինչեւ այսօր կը գոյատեւէ: Հոն կառուցուած էր Ս. Պետրոս եկեղեցին: Շուրջ տարի մը Եղիան այս եկեղեցւոյ դպրաց դասին մէջ կ'երգէ: Թրոյի հայ գաղութը, 1950ական թուականներուն, չունէր հայկական առօրեայ կամ շաբաթօրեայ դպրոց: Իր ուսանողական տարիներուն, օտարութեան մէջ գտնուող հայ ուսանողներուն կեանքի մասին կը գրէ յօդուած մը Հայ Օգնութեան Միութեան Պոսթոն հրատարակուած պաշտօնաթերթին մէջ: Գիշերները եւ ազատ ժամերուն, կարելիութեան սահմաններուն մէջ, կ'աշխատի հանրախանութներու (supermarket) եւ գործարաններու մէջ, ինչպէս նաեւ համալսարանի մէջ: Թէեւ ազգականներուն մօտ կ'ապրէր, սակայն Ռէնսլէյըր սեփական համալսարան մըն էր եւ ծախսերը՝ շատ բարձր: 1953 թուականին կը մահանայ իր մայրը Հալէպի մէջ, որ խոր ազդեցութիւն կը ձգէ իր վրան: Ռէնսլէյըրի մէջ Եղիան կ'ուսանի ելեկտրական ճարտարագիտութիւն մասնագիտանալով էլէքթրոնիքսիասպարէզին մէջ եւ կը վկայուի 1955ի Յունիսին՝ ստանալով պսակաւոր աստիճանը (Bachelor of Electrical Engineering):

Համալսարանէն վկայուելէ ետք, կը սկսի աշխատիլ Սարգիս Թէրզեան Ընկերութեան, Պլումինգթընի մէջ (sarkes Tarzian, Inc., Bloomington, Indiana): Այս քաղաքին մէջ կային միայն երկու հայ ընտանիքներ՝ Թերզեան ընտանիքը եւ Սարգիս Թէրզեանի զարմիկներէն մին՝ Գուրգէն Մահիկեան, որ քանի մը ամիս ետք Շիքակոյ քաղաքը կը փոխադրուի ա՛յլ գործով: Սարգիս Թէրզեան չափազանց ազգասէր, ազնիւ, բարերար հայ մըն էր: Ինքնօգնութեամբ եւ մեծ գոհողութեամբ հասած էր այդ բարձր դիրքին: Ինք մասնագիտութեամբ ելեքտրական ճարտարագէտ էր, իսկ իր կինը՝ փաստաբանուհի: Հոս տարի մը չանցած, 5 Ապրիլ 1956ին, Եղիան կը զինակոչուի ամերիկեան բանակէն:

Բանակային տարիներ

Զինուորական հիմնական մարզութեան համար (basic training) զինք կը ղրկեն Fort Leonar Wood, Missouri, ուր երեք զօրանոցէն դուրս չի կրնար ելլել: Երեք ամիս մարզուելէ յետոյ կը փոխանցուի Fort Sam Houston, Texas: Ելեքտրական ճարտարագէտ ըլլալուն պատճառով, իրեն պաշտօն կու տան նորոգելու

բժշկական գործիքներ: Այս գինուորական խարխախին մօտ էր Սան Անտոնիոյ քաղաքը, ուր կային միայն երեք հայ ընտանիքներ:

Ասոնցմէ մին, Փոլ Գասարճեան, արեւելեան գորգ եւ հնագիտական ապրանք կը վաճառէր: Եղիան իրեն կ'այցելէր ամիսը անգամ մը: Օրին մէկը, Եղիային մօրաքոյրը՝ Ուսաննան կու գայ ու կ'այցելէ իրեն Թեքսասի մէջ: Եղիան զինք կը տանի ու միասին հիւր կ'ըլլան Գասարճեանին: 1956 թուականին, ա'յլ Կիրակիի մը այցելութեան ընթացքին, Գասարճեան Եղիան կը տանի իր խանութը եւ ցոյց կու տայ սուր մը, ամերիկեան դաշոյնին մէկուկէսէն կրկնապատիկ երկարութեամբ, որուն վրայ հայերէնով արձանագրուած է «ԼԵՒՈՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ»:

Եղիային համար այդ օրը ամէնէն երջանիկ օրերէն մին էր: Հեռուոր Թեքսաս նահանգին մէջ, ուր հազիւ մի քանի հայեր կային, ահա հնազտ հայ մը ունէր Ռուբինեան Լեւոն թագաւորի մը սուրը: Անհամբեր Եղիան իրեն կը հարցնէ. «Փոլ, ի՞նչ պիտի ընես այս սուրը, ասիկա հայ ազգին համար եղակի գանձ մըն է»:

Հանդարտութեամբ Փոլ կը պատասխանէ, թէ յոյնի մը աճուրդէն գնած է, կա'մ Հայաստան կա'մ ալ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Ս. Աթոռին նուէր պիտի ղրկէ: Հետագային ամերիկեան բանակէն արձակուելէն յետոյ, Եղիան կը շարունակէ թղթակցիլ Փոլ Գասարճեանի հետ: 1960ական թուականներուն Գասարճեան կը գրէ, թէ Լիբանան պիտի այցելէ եւ կը կարծէր թէ Ուորէն Վեհափառը թրեւս իր դասընկերը եղած կրնայ ըլլալ: Առիթէն օգտուելով, Եղիան նամակ մը կը գրէ Նորին Սրբութիւն Տ. Տ. Ուորէն Վեհափառին, Անթիլիաս, որ քաջալերէ Գասարճեանը ու Լեւոն թագաւորին սուրը Անթիլիաս տանի իբրեւ ընծայ: Վեհափառը Գասարճեանին գեղեցիկ նամակ մը գրած է այս ուղղութեամբ: Երբ Գասարճեան Լոս Անճելըս կու գայ իր զաւակին ու թոռան այցելելու (1966), կ'այցելէ նաեւ Եղիային, իր թոռը միատեղ կը բերէ եւ Եղիային կ'ըսէ Վեհափառէն նամակ մը ստանալը: Մինչ այդ, իր թոռը իմացած էր սուրի մասին եւ իբրեւ յիշատակ զայն կ'ուզէր ստանալ իր մեծ հօրմէն: Որչափ որ ծանօթ է Ներսէսեանին, Գասարճեան երբեք Լիբանան չէ այցելած: Միեւնոյն ատեն Գասարճեան տարիքոտ մարդ մըն էր: 1971 թուականին Եղիային նամակները ուղղուած Փոլ Գասարճեանին ետ կը վերադարձուին: Իր զաւակը եւ թոռը կ'ապրէին Լոս Անճելըսի գաւառին Սան Ֆերնանտոյ Հովիտին Պըրպանք քաղաքին մէջ: Երբ Եղիան փորձած է, չէ կրցած հեռաձայնային կապ հաստատել Գասարճեանի զաւակին ու թոռան հետ: Ըստ լուսահոգի Փրոֆ. Աւետիս Սանճեանի հեռաձայնով տուած տեղեկութեան, այս

սուրը տակաւին (1973 թուականին) կը գտնուէր Փոլ Գասար-
ճեանի թողան քով: (Տե՛ս Լոս Անճելըսի Ասպարէզ օրաթերթը,
1973, Յունուար 23 եւ Փետրուար 13):

Մինչ այդ, 1957 թուականին, ամերիկեան բանակին մէջ
Եղիային հրամանատարը իրեն կ'իմացնէ, որ եթէ դիմէ եւ վա-
ւերացնեն՝ կրնայ իր աստիճանը բարձրանալ շարքային զինուո-
րէն (private) տեղակալի մը (lieutenant): 7 Յունիս 1957 թուա-
կանին Եղիային տեղակալի աստիճան կ'ընծայեն եւ զինք կը
տեղափոխեն Fort Bliss, Texas: Այս զօրանոցը մօտ էր Մեքսիքոյի
սահմանին վրայ գտնուող էլ Փազօ քաղաքին, ուր երբեք հայ
չկար: Սակայն, հայ զինուոր մը կար ամերիկեան բանակին մէջ:
Զինուորութեան ատեն, աղօթելու համար Եղիան կը փորձէ քանի
մը անգամ յունական ուղղափառ եկեղեցի մը: Փորթ Պլիսին մէջ
զինք կը կցեն Միացեալ Նահանգներու բանակին օդային
պաշտպանողական դպրոցին (U.S. Army Air Defense School, Fort
Bliss, Texas) ուսուցչական կազմի հետազօտիչ բաժնին, ուր կը
մնայ մինչեւ իր ծառայութեան ավարտը, 29 Յունիս, 1959: Նախ
քան բանակէն արձակուիլը, էլ Փազոյի շրջանի դատարանին
մէջ, 6 Ապրիլ 1959 թուականին իրեն կը շնորհեն ամերիկեան
քաղաքացիութիւն:

Լիքաճան այցելութիւն

Բանակէն արձակուելէն յետոյ, Եղիա Ներսէսեան նախ կ'աշ-
խատի Lockheed Aircraft ընկերութեան Avionics-ի բաժնին մէջ:
Տարի մը յետոյ կը հրաժարի Lockheed-էն եւ կը միանայ General
Electric Heavy Military Electronics Dept., Սիրաքուզ, Նիւ Եորք:

Ճենըրալ էլէկտրիկի աշխատած ատեն, մի քանի ամիս ար-
ձակուրդով՝ Եղիան կը մեկնի Պէյրուիթ, այցելելու իր ծերունի
հօրը, եղբայրներուն, քրոջը, ինչպէս նաեւ ազգականներուն,
որոնց մէկ մասը արդէն Լիբանան կ'ապրէր եւ միւսներն ալ Հա-
լէպէն Պէյրուիթ կրցած էին գալ: Թրիփոլի քաղաքին մէջ ազգա-
կաններուն այցելած ատեն՝ կը ծանօթանայ Օր. Անահիտ Սրա-
պօնեանին: Քանի մը ամիս ետք Սրապօնեան գերդաստանէն՝
իրենց դստեր Անահիտին ձեռքը կը խնդրեն Եղիային համար: 24
Սեպտեմբեր 1961ին կ'ամուսնանան Պէյրուիթի Ս. Նշան եկեղեց-
ւոյ մէջ, ձեռամբ Լիբանանի թեմի առաջնորդ Խորէն Արքեպ.
Բարոյեանի (ապա Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ) եւ Տէր
Յուսիկ Այանեանի ու կնքահայրութեամբ Յակոբ Ալէքսանեանի:

Կեանքի ասպարեզ եւ հայ միութեան մշակոյթի հաւաքոյրը

Սիրաքիւզ քաղաքին խիստ ձմեռը, Գալիֆորնիոյ հրապուրիչ կլիման, ինչպէս նաեւ General dynamics, Pomona-ի ընկերութեան հրաւերով, Եղիան կը հրաժարի Սիրաքիւզ քաղաքի գործէն ու կը տեղափոխուի Փոմոնա քաղաքը եւ երկու տարի ետք՝ վերջնականօրէն կը հաստատուի Փիքո Ռիվերա քաղաքը, Ազգային Մեսրոպեան վարժարանի յարակից թաղերէն մէկուն մէջ: Եղիային եւ Անահիտին ընտանիքը կը բախտաւորուին չորս զաւակներով՝ Միւզան, Դերենիկ, Անէթ եւ Արմէն, բոլորն ալ աւարտած Ազգային Մեսրոպեան նախակրթարան եւ երկրորդական վարժարանը ու ապա-Լոս Անճելըսի պետական եւ սեփական համալսարանները:

Լոս Անճելըս եւ իր արուարձան քաղաքներուն մէջ Եղիան կ'աշխատի North American Aviation, Space and Information Division, Downey (ետքը անունը փոխուած՝ Rockwell International, հիմա Boeing Aircraft) ընկերութեան անջրպետի եւ զինուորական ծրագիրներու avionics բաժիններուն մէջ չուրջ քսան տարի, ինչպէս նաեւ հինգ տարի Hughes Helicopters ընկերութեան Avionics բաժիններուն մէջ եւ թոշակի կը կոչուի 1991 թուականին: Սոյն թուականէն ի վեր Եղիա Ներսէսեան իր ամբողջ ժամանակը նուիրած է հայ դրամադիտութեան:

Եղիա Ներսէսեան եղած է գիրք, դրոշմաթուղթ եւ դրամ հաւաքող մը փոքր տարիքին: Սակայն, իր տնտեսական անձուկ պայմանները չեն արտօնած զանոնք լաւագոյնս մշակելու համար:

1964 թուականին, երբ կը պաշտօնավարէր North American Aviation ընկերութեան մէջ, կէսօրուան ճաշի պահուն, անցքի մը մէջէն քալած ատեն կը լսէ հայերէն խօսակցութիւն մը. կը հարցնէ թէ հա՞յ են: Զիրար կը ներկայացնեն, մին Վարդան Կեվենեան (Հայ Դրամադիտական Ընկերակցութեան ապագայ զանձապահը), միւսը Սեպուհ Թաշճեան: Այդ օրէն ետք, երբ առիթը ներկայանար, ճաշի պահուն, քով-քովի միշտ կը խորհրդակցէին ազգային այլազան նիւթերու մասին:

Օր մը, Վարդան Կեվենեան տեղեկացուց թէ Ճորճ Մարտիրոսեան անունով մէկը հաւաքորդներու համար դրամ վաճառելու խանութ բացած ու ամերիկեան դրամներու կողքին ալ ունի քանի մը կտոր արծաթ դրամ, որոնք կը պատկանին Ռուբինեան թաղաւորութեան: Եղիա Ներսէսեան կ'ապսպրէ չորս կտոր արծաթ դրամ զաւակներուն նուիրելու համար, որ տեսնեն եւ իմանան թէ իրենց նախահայրերն ալ ժամանակին եղած են քաղա-

քակիրթ ազգ մը, ունեցած են սեփական կառավարութիւն մը, ինչպէս նաեւ կոխած են դրամ հայ թագաւորներու պատկերներով:

Լոս Անճելըսի մէջ ապրող հայերէն ոմանք կազմակերպած էին հայ հաւաքորդներու club մը: Ամէն տեսակ հաւաքորդներ (գիրք, դրամ, թղթադրամ, դրոշմաթուղթ, բացիկ (փոստ քարդ), քարտէզ, պահարան) կու գային մասնակցելու այս ժողովին: Դոկտ. Փոլ Գառնիկ յանձն առած էր ժողովները կազմակերպելու ու յայտարարութիւնները պատրաստելով ուղարկելու պաշտօնը: Նախապէս պարզ բացիկով մը ամէն մարդ ժողովին կը կանչէր, սակայն Մոնթէպելլոյի Հայ Նահատակաց Յուշարձանին շինուելէն ետք, սկսաւ յուշարձանին գեղատիպ բացիկներէն գործածել յայտարարութեան համար: Ժողովներուն ընթացքին երբեմն դասախօսութիւններ տեղի կ'ունենային, երբեմն ալ վաճառականներ կու գային ու գիրք, դրամ եւ ա՛յլ նիւթեր կը ծախէին հաւաքորդներուն: Փոլ Գառնիկի անձնական պատճառներով, քանի մը տարի ետք, այս կազմակերպութեան ժողովները դադրեցան:

Armenian Coin Clubիմ

(Հայկական Դրամի Կլուբ) կազմակերպումը

Խորհանալու համար հայ դրամագիտութեան մէջ եւ հայթայթելու համար խթանը, որ հայ դրամահաւաքները միանան ու կազմակերպուին, Եղիա Ներսէսեան, Վարդան Կեվենեան եւ Ճորճ Մարտիրոսեան կը հիմնեն Armenian Coin Club - Հայկական Դրամի Կլուբ մը: Առաջին ժողովը տեղի կ'ունենայ Եղիա Ներսէսեանի տունը, Փոքօ Ռիվերա քաղաքին մէջ, 27 Փետրուար 1971ին: Այս կազմակերպութիւնը պիտի ըլլար կորիզը ապագայի Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան: Մինչեւ այսօր Ներսէսեանի տունը կը գործածուի իբրեւ հասցէ սոյն կազմակերպութեան: Որոշուեցաւ դիմումագիր ընդունիլ բոլոր հաւաքորդներէ, որոնք կը ժողովեն հայկական դրամ, թղթադրամ, մեդալ, դրոշմաթուղթ եւ արուեստի գործ: Ընտրուեցան Ճորճ Մարտիրոսեան՝ որպէս նախագահ, Եղիա Ներսէսեան՝ ատենադպիր, Վարդան Կեվենեան՝ գանձապահ: Վերջին երկուքը տակաւին նոյն պաշտօնը կը պահեն: Որոշուեցաւ ժողով գումարել իւրաքանչիւր ամսուան վերջին ուրբաթ օրը, Մեսրոպեան վարժարանի չէնքին մէջ դպրոցի վարչութեան հաւանութեամբ: Անդամաքարդեր տպուեցան Armenian Coin Club - Հայկական դրա-

մի Կլուբի համար: Նախապէս՝ տարեկան անդամատուրքը երկու տուար էր: Տարին չբոլորած՝ անդամներուն թիւը արդէն հասած էր տասներկուքի:

Կապեր՝ Զարեհ Պտուկեանի հետ

Ռուբինեան թագաւորութեան դրամներուն համար 1962 թուականին գիրք մը հրատարակուած էր American Numismatic Society-ին ֆոդմէ, հեղինակութեամբ Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանի: Անգլերէն լեզուով այս դրամագիտական գիրքը՝ Coinage of Cilician Armenia (Կիլիկեան Հայաստանի Դրամները) շուկային վրայ սպառած էր: Հրատարակիչը ծախու գիրք չունէր: Հայկական Դրամի Կլուբի ժողովներուն մէկուն մէջ որոշուեցաւ՝ նամակ մը յղել Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանին եւ իր խորհուրդը հարցնել: Քանի որ անոր հասցէն չէին գիտեր, 26 Օգոստոս, 1971 թուակիր նամակը դրկուեցաւ Նիւ Նորքի Ամերիկեան Դրամագիտական Ընկերակցութեան հասցէին, որու անդամ եղած է Զարեհ Պտուկեան տասնեակ մը տարիներէ ի վեր: Զարեհ Պտուկեան իր 6 Սեպտեմբեր 1971 թուակիր նամակով պատասխանեց, շնորհաւորեց կազմակերպութեան հիմնադրումը, եւ խնդրոյ առարկայ գիրքէն, իր անձնական օրինակներէն, նուիրեց օրինակ մը կազմակերպութեան գրադարանին, նաեւ տեղեկացուց թէ իր գրքին հայերէն հրատարակութիւնը կարելի է ապսպրել Վիեննայի Միխիթարեան Միաբանութեան գրատունէն: 29 Սեպտեմբեր 1971 թուականին, Հայկական Դրամի Կլուբը պատուոյ անդամ ընտրեց Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանը:

Armenian Coins and Books: Bulletinի
հիմնադրումը եւ ցուցահանդեսներ

Կազմակերպութեան անդամները միշտ կ'ուզէին գիրք ապրսպրել Ատենադալիր Եղիա Ներսէսեանի միջոցաւ: Երբեմն դրամը սկիզբէն չէին վճարեր կամ ստացուելէ ետք երբեք չէին գներ եւ կազմակերպութիւնն ալ դրամ չունէր նման ձեռնարկներու համար: Կազմակերպութեան անդամներուն կարիքին գոհացում տալու հարկադրանքէն մղուած, 1971 թուականին, Եղիա Թ. Ներսէսեան սկսաւ դրամ ու գիրք վաճառել եւ հրատարակեց Armenian Coins and Books: Bulletin, թիւ 1 (1972) գրացուցակը: Շուտով հաւաքորդները սկսան խնդրել Bulletinը Ամերիկայի

տարբեր նահանգներէն ու օտար երկիրներէն: Այս կողմնակի զբաղում մը եղած է, զոր կը շարունակուի մինչեւ այսօր իբր արդիւնք Նշիա Ներսէսեանի հայկական դրամներու ու գիրքերու հանդէպ ունեցած սիրոյն ու գուրգուրանքին:

Ցուցահանդէսներ

Հայկական Դրամի Կլուբի անդամները յաճախ կազմակերպած են ցուցահանդէսներ Լոս Անճելըսի մէջ: Ասոնցմէ մին էր 19 Դեկտեմբեր 1971 թուականին՝ Արարատ Տան Ծերանոցին մէջ: Ուրիշ մը կազմակերպուեցաւ Լոս Անճելըսի Գալիֆորնիոյ Համալսարանին մէջ, 15 Ապրիլէն մինչեւ 15 Յունիս 1974: Զանազան նման ցուցահանդէսներ կազմակերպուեցան Լոս Անճելըս քաղաքի Գօլէճին մէջ՝ 3 Ապրիլ 1975, Մոնթէպելլոյի Հայ Կեդրոնին մէջ՝ 26 Փետրուար 1985, Մոնթէպելլոյի Ս. Ուաշ տաճարին մէջ՝ 31 Յունուար 1986 եւ այլն: Այս գործերուն մեծամասնութիւնը կ'իյնար Նշիա Ներսէսեանի ուսերուն վրայ: Կազմակերպութիւնը տուած է նաեւ դասախօսութիւններ ու ցուցահանդէսներ Լոս Անճելըսի առօրեայ Հայ դպրոցներէն ոմանց մէջ բարձրագոյն դասարաններուն համար ու իրենց դպրոցի գրադարանին նուիրած է Հայ դրամագիտութեան վերաբերեալ շուկայի վրայ գտնուած գիրքերէն համարեա լրիւ շարք մը: Կազմակերպութեան Ատենադպիրը նաեւ կազմած է դրամներու, թղթադրամներու եւ մետալներու գունաւոր սահիկներու ժողովածոյ մը (slide library), որ կը գործածուի դասախօսութեանց ընթացքին:

Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութիւն եւ Պտուկեանի Լոս Անճելըս այցելութիւնը

Հայկական Դրամի Կլուբի անդամներէն ոմանք խնդրեր էին, որ երբեմն ժողովները գումարեն անդամներու տան մէջ: Որոշուեցաւ որ ամիսը անգամ մը ժողովը գումարուի Մեսրոպեան վարժարանի համալիրին մէջ, յաջորդ ամիսը՝ հիւրասիրող անդամին տունը: Այս կարգադրութիւնը շարունակուեցաւ մինչեւ 1972ի վերջը, երբ Մեսրոպեան վարժարանի վարչութեան հրահանգով՝ դպրոցի չէնքին մէջի ժողովները դադրեցան: Նախ ժողովի վայր ընտրուեցաւ Փիքօ Ռիվերայի Republic Federal Savings and Loan Association դրամատան դահլիճներէն մէկը, Նոյեմբեր

1975-ին մինչև Նոյեմբեր 1976, յետոյ Մոնթէպելլոյի Հայ Կեդրոնի սենեակներէն մին, Մարտ 1977-էն մինչև Սեպտեմբեր 1978: Ներկայիս ժողովները կը գումարուին հիւրասիրող անդամին տան մէջ, երբեմն կ'ունենան հրապարակային ժողովներ, որոնք հանրութեան առջեւ բաց կ'ըլլան: Յունուար 1975-ին անդամներէն ոմանք փափաքած էին աւելի քիչ ժողովներ ունենալ: Մեծամասնութեան քուէներով որոշուեցաւ ժողովները գումարել տարին չորս անգամ՝ երկու ամիսն անգամ մը եւ ամառը՝ արձակուրդ:

Հայկական Դրամի Կլուբի անունը կը ներկայացնէր ակումբի նման կազմակերպութիւն մը, միայն քաղաքի մը սահմանուած անդամներուն համար ու չէր կրնար ներկայացնել միջազգային կազմակերպութիւն մը եւ արտօնել ա՛յլ քաղաքներու կամ երկիրներու հաւաքօրդներուն Կլուբին միանալը: Յաւելեալ կերպով՝ կլուբ մը ունէր մտերմիկ ու մարդամօտ կազմակերպութեան մը իմաստը եւ չէր ընծայեր հրապարակ մը մշակելու ու հրատարակելու դրամագիտական յօդուածներ եւ մենագրութիւններ: Երկար քննարկութենէ եւ տաք վիճաբանութիւններէ ետք, մեծամասնութեան քուէներով, 23 Յունիս 1972-ին, կազմակերպութեան անունը կը փոխուի՝ «Armenian Numismatic and Artifact Society - Հայ Դրամագիտական եւ Արուեստի Ընկերակցութիւն»: Մի քանի ամիս յետոյ մշակուեցաւ կազմակերպութեան սահմանադրութիւնն ու կանոնադրութիւնը:

Կապ հաստատուեցաւ դրամագէտ Խաչատուր Մուշեղեանի՝ Հայաստանի Պատմութեան Պետական Թանգարանի դրամագիտական բաժնի վարիչին հետ: 1973-ին լոյս տեսաւ Մուշեղեանի երկրորդ գիրքը, Հայաստանի դրամական գանձերը: Միաձայնութեամբ, 17 Օգոստոս 1974-ին, կազմակերպութիւնը որոշեց Մուշեղեանը ընտրել պատուոյ անդամ:

Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանի այցելութիւնը կազմակերպութեան 14 Սեպտեմբեր 1974-ի ժողովին երանելի օր մըն էր բոլոր անդամներուն համար: Ինք խօսեցաւ իր Կիլիկեան Հայաստանի Դրամները մենագրութեան գրուելուն ու հրատարակուելուն մասին, Արտաշէսեան թագաւորութեան դրամներուն մասին պատրաստուելիք իր գիրքին աշխատանքները նկարագրեց, նաեւ պատասխանեց ամէն տեսակ այլազան հարցումներու: Պտուկեան մակագրեց իր գիրքերը, զոր անդամները ժողովին բերած էին: Իբրեւ նուէր՝ Հայ Դրամագիտական եւ Արուեստի Ընկերակցութիւնը Դոկտ. Պտուկեանին ընծայեց Մոնթէպելլոյի Հայ Նահատակաց Յուշարձանին ոսկիէ կրծքանշանը:

Հայ Դրամագիտական եւ Արուեստի Ընկերակցութիւնը, իր զանազան գործունէութեան համար, կ'ուղարկէր ծանուցումներ հայ եւ օտար տեղական թերթերուն: Կազմակերպութեան աշխատանքին դրամագիտութեան սահմանուած ըլլալուն պատճառով թերթերուն մեծամասնութիւնը կը կրճատէր կազմակերպութեան անունը՝ «Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութիւն» արտայայտութեան: Նաեւ անդամներուն հետաքրքրութիւնը կը կեդրոնանար հայ դրամագիտութեան եւ ճարտարապետութեան ուղղութեամբ: Շատ քիչ հետաքրքրութիւն կար արուեստի գործերու հանդէպ: Եղիա Ներսէսեանի առաջարկով, առանց վիճաբանութեան, 7 Դեկտեմբեր 1974ին, կազմակերպութեան անդամները վաւերացուցին «Armenian Numismatic Society – Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութիւն» անունը, որ կը շարունակուի այդ օրէն ի վեր:

Հայ Դրամագիտական Հանդէսի հրատարակութիւնը

Իբրեւ արդիւնք Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան դրամագիտական թերթերուն մէջ տուած ծանուցումներուն, նամակներ կը ստացուէին հայ եւ օտար դրամահաւաքներէն: Անհրաժեշտ էր ունենալ պաշտօնական հրատարակութիւն մը, որ թէ՛ կազմակերպութեան մասին տեղեակ պահէր հեռաւոր անդամները, թէ՛ ա՛յ՝ հրատարակէր անդամներուն շարադրած դրամագիտական յօդուածները: Որոշուեցաւ 15 Փետրուար 1975 թուականին հրատարակել Armenian Numismatic Journal – Հայ Դրամագիտական Հանդէս երկլեզուեան եռամսեայ պարբերաթերթը, newsletterի տարազով: Խմբագիր ընտրուեցաւ Եղիա Թ. Ներսէսեան, պաշտօն մը որ վարած է առանց ընդմիջումի: Առաջին համարը լոյս տեսաւ Մարտ 1975ին: 1997 թուականին կազմակերպութիւնը հրատարակեց իր հանդէսին ԻԳ. հատորը: Հանդէսի կողքին վրայ տպուեցաւ Ա. Շրջան (Series I), յուսալով որ շուտով կարելի պիտի ըլլայ ձեռքազատուիլ newsletterի տարազէն ու պիտի փոխակերպուի գեղատիպ տպագրուած հանդէսի մը եւ ստանայ Բ. Շրջան մակդիրը: Թէեւ Հայ Դրամագիտական Հանդէսի արտաքին երեւոյթը համեստ է, սակայն պարունակութեամբ ետ չի՝ մնար հայագիտական ու ակադեմիական ա՛յլ պարբերաթերթերէն:

Հենրի Սարգսեան, Հայաստանի Պատմութեան Պետական Թանգարանի դրամագէտներէն մին (դրամագիտական բաժնի ներկայ վարիչը), հրատարակած էր բազմաթիւ յօդուածներ հայ

դրամագիտութեան վերաբերեալ: Ինչպէս նաեւ մինչեւ այսօր յօդուածներ ու համառօտագրութիւններ կ'ուղարկէ Հայ Դրամագիտական Հանդէսին: Նկատի առնելով այս բոլոր հանգամանքները, Եղիա Ներսէսեանի առաջարկով կազմակերպութիւնը ընտրեց զինք պատուոյ անդամ եւ թղթակից՝ Հայաստանէն:

Եղիա Ներսէսեան, 1971 թուականին, սկսած էր հաւաքել հրատարակուած բոլոր հայ դրամագիտական գրականութենէն օրինակ մը, թէ՛ գիրքեր եւ թէ՛ յօդուածներ (կամ լուսապատճէններ): Իր անձնակազմ օգուտին համար կը պատրաստէր համառօտագրութիւն մը ասոնցմէ իւրաքանչիւր հրատարակութեան համար: Երբ սկսաւ հրատարակել Հայ Դրամագիտական Հանդէսը, առաջին համարով ներկայացուց յատուկ բաժին մը «Armenian Numismatic Literature» (Հայ դրամագիտական գրականութիւն) վերնագրի տակ: Հոս հրատարակեց այլ պարբերաթերթերու մէջ լոյս տեսած դրամագիտական գրականութեան մատենագրութիւնն ու համառօտագրութիւնը, թէ՛ անգլերէնով եւ թէ՛ հայերէնով: Այս գլուխը մինչեւ հիմա կը շարունակուի ու կը մնայ իր «Հանդէս»ին անբաժան ու փնտռուած մէկ մասը:

Արտաւազդ Բ.ի դրախմային ամուրդը

Numismatic Fine Arts հնագիտական դրամ վաճառող ընկերութիւնը, հաստատուած Լոս Անճելըսի մէջ, 1975 թուականէն սկսեալ մինչեւ 1993, Ամերիկայի մեծագոյն եւ ամէնէն ընտիր դրամ վաճառող հաստատութիւնն էր: Այս ընկերութեան ամուրդի ցանկերուն մէջ յաճախ ցուցակագրուած են դասական հայկական դրամներ: Իրենց թիւ 5 աճուրդով (23-24 Փետրուար 1978) պատրաստ էին ծախելու նաեւ Արտաւազդ Բ (55-34 Ն.Ք.) արքայի չափազանց հազուագիւտ արծաթէ դրախման:

Եղիա Ներսէսեանի մօրը կողմէն մեծ մայրը՝ Եագութ Քիլէճեան (նէ՛ Եփրեմեան) 1960ական թուականներուն Ամերիկա եկած ու իր Ուվաննա մօրաքրոջ հետ կ'ապրէր: Մօտաւորապէս տասը տարի Լոս Անճելըսի մէջ ապրելէ ետք կաթուածահար մահացաւ 1971 թուականին:

Արտաւազդ Բ.ի դրամին աճուրդէն մօտաւորապէս չաբաթ մը առաջ Եղիա Ներսէսեանի երազին մէջ իր Եագութ մեծ մայրը կու գայ եւ իրմէ դրամ կ'ուզէ: Յաջորդ օրը առաւօտեան Եղիան իր երազը կը պատմէ իր կնոջ՝ Անահիտին: Անահիտը կը դառնայ ու կը պատասխանէ. «Դուն տեղ մը պիտի երթաս ու մեծ դրամ պի-

տի ծախսես»։ Հոս պետք է յիշուի, թէ Անահիտը երբեք տեղեկու-
թիւն չունէր պատահելիք NFA-ի աճուրդէն։

Այս օրերը Գանատայէն հայ հաւաքորդ մը կու գայ ու Ներ-
սէսեանին կ'այցելէ եւ իրմէ կը խնդրէ, որ իրեն համար Արտա-
ւազը թագաւորէն դրախմա մը ճարէ։ Ներսէսեան կը հարցնէ թէ
որչափ պատրաստ է վճարելու։ Հանդարտութեամբ կը պատաս-
խանէ 200 տոլար։ Ներսէսեան կը դառնայ իրեն ու կ'ըսէ. «Դուն
ինծի բեր եւ ես իւրաքանչիւր դրախմայի համար քեզի կը վճարեմ
1000 տոլար»։

Փետրուար 23ին Ներսէսեան նստած էր Beverly Wilshire հիւ-
րանոցի Շամբէյն դահլիճին մէջ, մասնակցելու համար NFA
հաստատութեան հինգերորդ աճուրդին։ Արտաւազը թագաւորի
դրամին համար նախատեսուած գնահատումը 1000 տոլար էր,
սակայն Ներսէսեան չէր կարծեր որ դրամը 3000էն պակասի
ծախուէր։ Երբ աճուրդին առաջարկուած գիները 3000 տոլարը
կ'անցնին, Ներսէսեանի բոլոր մրցակիցները կը քաշուին բացի
Թորգոմ Տէմիրճեանէն, որ հնադրամներու առուտորով կը զբա-
ղէր։ Վերջաւորութեան՝ 4500 տոլարով Ներսէսեան կը գնէ Ար-
տաւազի դրախման, որ ցարդ կը պահուի իր հաւաքածոյին մէջ։
Երկու հայերու մրցակցութեան պատճառով թիւրքերը կը հա-
րըստանան։ Եղիա Ներսէսեանի ձեռքէն բառացիօրէն հազարա-
ւոր դրամներ անցած են։ Իւրաքանչիւրի ետին կայ հետաքրքրա-
կան դրամագիտական պատմութիւն մը։ Միայն այս մէկը ներ-
կայացուեցաւ հոս, իր վրայ հոգեբանական խոր ազդեցութիւն
ձգելուն համար։

Յուշամատեն ձ. Կղեմէս Սիպիլեանի յիշատակին

Հայ դրամագիտութիւնը գիտականօրէն դասաւորելուն հա-
մար՝ ձ. Կղեմէս Սիպիլեան ճանչցուած է որպէս հայ դրամա-
գիտութեան հայրը։ Շնորհիւ իր աշխատանքին՝ հայութիւնը
այսօր ունի հարուստ ու ճոխ դրամագիտական հաւաքածոյ մը
Վիեննայի Միսթարեան թանգարանին մէջ եւ հայ դրամագի-
տական գրականութիւն մը, որու հիմը դրուեցաւ ձ. Կղեմէս
Սիպիլեանի կողմէ։ Ահա այս պատճառներէն մղուած, Եղիա
Ներսէսեան՝ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան առաջար-
կեց, եւ վաւերացուելէ ետք որոշեց հրատարակել Հայ Դրամա-
գիտական Հանդէսի բացառիկ մը՝ եւ ձօնել այդ յուշամատենը
ձ. Կղեմէս Սիպիլեանի մահուան հարիւրամեայ տարելիցին։

Բազմաթիւ յօդուածներ ստացուեցան հայ եւ օտար դրամագէտներու հոյլէ մը՝ Երեւանէն, Վենետիկէն, Վիեննայէն, Փարիզէն, Լոնտոնէն, Նիւ Եորքէն, անշուշտ նաեւ կազմակերպութեան Լոս Անճելըսի անդամներէն։ Դոկտ. Տիգրան Գոլյումճեան սիրալոժար ընծայեց իր աջակցութիւնը որ խմբագրուած բացառիկ հատորը ըլլայ խնամեալ եւ կատարելագործուած։ Դոկտ. Գոլյումճեան նոյնիսկ տնտեսական աջակցութիւն մը ապահովեց Ալեք Մանուկեան հիմնարկէն բացառիկին տպագրական ծախսերուն համար։ Յուշամատենը լոյս տեսաւ երկու տարի յապաղումով՝ ընծայուած՝ քսանմէկ հայ դրամագիտական բանասիրական յօդուածներով։ Իւրաքանչիւր հայերէն յօդուածը ունի անգլերէն ամփոփում մը, իսկ անգլերէն յօդուածը՝ հայերէն։ Յուշամատենը մեծապէս զնահատուեցաւ հայագիտական ու միջազգային բանասէրներու կողմէ։

Յատուկ Հրատարակութիւն մատենաշարի հիմնումը

Սիպիլեանի յուշամատենին հրատարակութեան առթիւ, Եղիա Ներսէսեան իրազեկ եղաւ թէ մեծ պարտականութիւն մը կը հանգչի Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան ուսերուն վրայ։ Ահագին աշխատանքներ կային, որոնք պէտք էր խնամեալ կերպով հրատարակուէին եթէ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութիւնը պիտի արդարացնէր իր գոյութիւնը։ Ամէնէն ակնառու գործը պէտք էր ըլլալ Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանի յօդուածներուն մէկ հատորի մէջ ամփոփուիլը։ Այս ուղղութեամբ Ներսէսեան նախ մօտեցաւ աշխարհահռչակ հայ դրամագէտին իր հաւանութիւնը ստանալու համար։ Առ ի գոհացում կազմակերպութեան անդամներուն, Պտուկեան ո՛չ միայն գրկաբաց ընդունեցաւ առաջարկը, այլեւ պատրաստակամ եղաւ հոգալու իր գիրքին հրատարակութեան լրիւ ծախսերը։ Այս մեծ նպաստ մըն էր Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան համար, որովհետեւ զանձարանը թափուր էր Սիպիլեանի յուշամատենին տպագրական ծախքերուն պատճառով։

Զարեհ Պտուկեանի Դրամագիտական աշխատանքներու ժողովածուն կոչուեցաւ այս հրատարակչական մատենաշարին թիւ 1ը։ Այս ստուար հատորը գրեթէ լոյս տեսաւ Սիպիլեանի յուշամատենին զուգընթաց։

Armenian Numismatic Bibliography and Literature
(Հայ Դրամագիտական մատենագրություն և գրականություն)
գիրքին հրատարակութիւնը

Եղիա Ներսէսեան ղեկոյց մը տուաւ հայ երկլեզուեան դրամներու մասին Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան 11 Սեպտեմբեր 1982 ժողովին: 1983 թուականին այս բանասիրութիւնը (Attribution and Dating of Armenian Bilingual Trams) հրատարակուեցաւ որպէս Յատուկ Հրատարակութիւն թիւ 2: Այս գրքոյկին մէջ, յատուկ պատրաստուած գծագրութիւններով, հեղինակը կը բացատրէ ինչպէս վերագրել ու թուագրել Հեթում-Քայքոպատի եւ Հեթում-Քայխոսրովի երկլեզուեան դրամները: Գիրքը անհրաժեշտ ուղեցոյց մըն է թուագրելու հայ երկլեզուեան դրամները եւ Սելջուկեան դրամները: Ուսումնասիրութեան նիւթ ծառայող հայկական դրամները եկան հեղինակին հաւաքածոյէն, Սելջուկեան դրամներու մեծամասնութիւնը իր օտար դրամագէտ ընկերոջ՝ Սթիվըն Ալքոմի հաւաքածոյէն:

Ինչպէս վերը յիշուեցաւ, Ներսէսեան սկսած էր հաւաքել օրինակ մը իւրաքանչիւր հայ դրամագիտական գրականութենէն իր գրադարանին համար: Ինք պատրաստած ու համախմբած էր ասոնց բոլորին մատենագրութիւնն ու համառօտագրութիւնը: Հատորի մը մէջ հեղինակը ցուցակադրած է սկիզբէն մինչեւ 1980 թուականը: Հրատարակուած բոլոր աշխատանքները: Նիւթերը կը դասաւորէ քսանվեց գլուխներու ներքեւ: Հեղինակներու եւ նիւթերու ցանկերը (53 էջ) կ'արտօսեն ընթերցողին վկայակոչել ո'րեւէ նիւթի մը վերաբերեալ բոլոր հրատարակուած գրականութիւնները կամ ալ իւրաքանչիւր աշխատանքին հեղինակը: Այս 729 էջ վիթխարի մատենագրութիւնը ունի 1349 հրատարակուած աշխատանքներու մատենագրութիւնը թէ՛ իր բնագիր լեզուով եւ թէ՛ անգլերէն թարգմանութեամբ, իսկ համառօտագրութիւնը՝ թէ՛ անգլերէնով եւ թէ՛ հայերէնով: Հետեւաբար հայ դրամագիտութեամբ զբաղող բանասէրները, դրամագէտները, հաւաքորդները կամ վաճառականները ունին աղբիւր մը, ուր աշխարհի չորս կողմը ծալալած եւ այլազան լեզուներով հրատարակուած հայ դրամագիտական գրականութեան համառօտագրութիւնը մատչելի է հատորի մը մէջ: Ըստ հեղինակին, այս մենագրութեան պատրաստութիւնը խլած է տասներկու հազար ժամ տասը տարուան ընթացքին: Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան որոշումով եւ իր անդամներուն տնտեսական աջակցութեամբ, որոնց անունը տպուած է գիրքին չորրորդ էջին վրայ, Յատուկ Հրատարակութեան թիւ 3 հատորը լոյս տեսաւ

1984ին: Այս մատենագրութեան պատրաստութեան համար հեղինակը տարիներով դրամագիտական գիրքեր ու պարբերաթերթեր գնեց աշխարհի զանազան գրատուններէն, ինչպէս նաեւ ինքնատիպեր կամ աշխատանքներու լուսապատճէնները ստացաւ Զարեհ Պտուկեանէն, Ռաչատուր Մուշեղեանէն, Հենրի Սարգսեանէն, Միսսնիկեան գրադարանէն, Նիւ Եորքի Ամերիկեան Դրամագիտական Ընկերակցութեան գրադարանէն ուր նաեւ լրիւ մէկ շաբաթ հետազոտութիւն կատարեց, Լոս Անճելէսի Գալիֆորնիոյ Համալսարանի Հետազոտիչ գրադարանէն (Research Library) Զուր նաեւ հեղինակը երեք տարի, շաբաթ օրերը, հետազոտութիւն ըրաւ ամերիկեան հայկական բաժնի գրադարանապետուհի Օր. Միսսնի Այվազեանի, ինչպէս նաեւ կազմակերպութեան բազմաթիւ անդամներէն ու դրամագէտ ընկերներէն:

Bank Notes of Armenia

(Հայաստանի քոթադրամները) գիրքին հրատարակութիւնը

Եղիա Ներսէսեան եղած է հաւաքորդ մը փոքր տարիքէն: Օրին մէկը երբ իր կնքահայրը այցելութեան կու գայ իրենց եւ պատահմամբ կը տեսնէ Եղիային դրոշմաթուղթի հաւաքածոն, իր հիացումը կ'արտայայտէ այդ համեստ բայց գոյտրիկ հաւաքածոյին համար, որ կազմուած էր առանց մէկ դուրուշ ծախսի: Փոքր Եղիան կ'ուրախանայ ու կը պարծենայ: Երբ Եղիա Ներսէսեանին պայմանները կ'արտօնեն՝ ամերիկեան բանակէն արձակուելէն ետք, 1960ական թուականներէն սկսեալ, կը շարունակէ զարկ տալ իր հաւաքածոյին ճոխացման: Հայաստանի վերաբերող թղթադրամները իր ուշադրութենէն դուրս չեն մնար: Հայաստանի Հանրապետութեանց թղթադրամները հայոց պատմութեան մաս կը կազմեն եւ մետաղեայ դրամներուն նման՝ հայ ժողովուրդին անցեալին փառքը վկայակոչող յուշարձաններ են:

Հայ Դրամագիտական Հանդէսի ծնունդով իրեն բացառիկ առիթ մը ներկայացած էր Հայաստանի թղթադրամները ներկայացնելու հայ հաւաքորդին: Տարիներով կը կատարէ այս աշխատանքը, որմէ անմաս չեն մնար նաեւ միջազգային, ամերիկեան ու հայ մամուլը: Եղիա Ներսէսեան կ'ուզէ լիակատար գիրք մը պատրաստել հայ թղթադրամներու մասին: Յաւելեալ թղթադրամ ու տեղեկութիւն պէտք էր այս ուղղութեամբ: Հայաստան նամակ մը կը յղէ Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին, սակայն գոհացուցիչ պատասխան չեն տար իրեն:

Դրամագէտ ընկեր մը, Ճէք Կէվրէքեան, իր ամբողջ թղթադրամներու հաւաքածոն Նիւ Եորքէն փոստով ղրկելով՝ Նղիա Ներսէսեանին տրամադրութեան ներքեւ կը դնէ ուսումնասիրութեան համար: Կէվրէքեանի թղթադրամներու հաւաքածոն իր քանակով ու որակով կը հաւասարէր Ներսէսեանի թղթադրամներու հաւաքածոյին: Այս առիթ մըն էր որ թղթադրամներու գիրքին բովանդակութիւնը ճոխանար եւ ունենար աւելի հարուստ պարունակութիւն մը:

Երբ Նղիա Ներսէսեան իր գիրքին դրամանիշները դասաւորելու տքնաջան աշխատանքին լծուած էր, Սփիւռքի Կապի Կոմիտէն գինք եւ իր կինը՝ Անահիտը Հայաստան կը հրաւիրեն 1986ին: Նղիային համար Հայաստան ուխտագնացութիւնը բացառիկ առիթ մըն էր հոն եղած ժամանակ Հայաստանի Պատմութեան Պետական Թանգարանը այցելել ու քննել իրենց թղթադրամներու հաւաքածոն: Հայաստան այցելող բոլոր զբօսաշրջիկներուն նման ինքն ալ ըմբոշխնեց պատմական վայրերուն այցելութիւնը, վայելեց Հայ ժողովուրդին հիւրասիրութիւնը, հայրութեան մշակութային ձեռնարկները եւայլն: Թանգարանի մէջ ա՛ն քննեց ու վարչութեան արտօնութեամբ նկարեց իրեն հարկաւոր եղած թղթադրամները, որոնք աւելի պիտի ճոխացնէին իր գիրքին պարունակութիւնը: Հայ դրամագէտներ խաչատուր Մուշեղեանի, Հենրի Սարգսեանի, Մարգո Կարապետեանի բարեկամութիւնը, հիւրասիրութիւնը եւ ջերմ աջակցութիւնը կը մնան/մանգերազանցելի: Տարուան մը յաւելեալ աշխատանքէն ետք՝ Հայաստանի թղթադրամներուն վերաբերեալ առաջին մենագրութիւնը պատրաստ էր հրատարակութեան՝ 222 էջ բնագիրով, առաւել լուսապատկերներու 192 տախտակներով: Այս մենագրութիւնն ալ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան որոշումով եւ իր անդամներուն տնտեսական աջակցութեամբ հրատարակուեցաւ որպէս Յատուկ Հրատարակութիւն թիւ 6, 1988ին: Առ ի երախտագիտութիւն պէտք է յիշել որ Նրեւանէն Լոս Անճելըս վերադարձին՝ Նղիան եւ իր տիկինը այցելեցին Մոսկուա ու Լենինգրադ, ուր էրմիտաժը յատուկ հրապոյր ունէր իրեն համար: Էրմիտաժին մէջ իրեն թղթակցութեամբ ծանօթ Բ. Պիտրովսկիին եւ Ի. Դոբրովոյսկիին անձամբ կը ծանօթանայ ու կը շրջին այդ եզակի թանգարանը իրենց յանձնուած յատուկ առաջնորդի մը միջոցաւ: Գալիֆորնիա վերադառնալէն ետք, Նղիա Ներսէսեանին կը ղրկուի էրմիտաժի հաւաքածոյէն Հայաստանի Հանրապետութեան հազուագիւտ թղթադրամներուն լուսանկարները: Կազմակերպութեան բոլոր անդամներուն՝ ժողովածուները եւս քննուեցան այս նպատակին համար ու նկարիչ

Նդուարդ Չոլագեան ստանձնեց իւրաքանչիւր թղթադրամին լուսանկարչութեան տքնաջան աշխատանքը:

Յուշամատեան ի պատիւ Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանին

Ինչպէս վերը ակնարկուեցաւ, Զարեհ Պտուկեան երբեմն իր գործին հարկադրանքով կ'այցելէր Գալիֆորնիոյ Լոս Անճելըսի շրջանը: Նմանապէս Նդիա Ներսէսեան իր ճարտարագիտական մասնագիտութեան բերումով կը ճամբորդէր Նիւ Եորքի կողմերը գտնուող էլէքթրոնիքսի զանազան ճարտարագիտական ընկերութիւնները: Նման առիթներ կ'օգտագործուէին երկու դրամագէտներու կողմէ իրարու այցելելու ու խորհրդակցելու հայ դրամագիտական նիւթերու վերաբերեալ: Օրինակ՝ Ներսէսեանի համար մեծ հաճոյք մըն էր, որ Նիւ Եորք այցելութեան ընթացքին, երբ Զարեհ Պտուկեան եւ իր տիկինը եկան ու զինք վերցուցին իր հիւրանոցէն ու ինքնաշարժով իրենց տունը տարին եւ իրեն առիթը շնորհեցին, որ քննէ ամբողջ Պտուկեան դրամագիտական եւ ա՛յլ հաւաքածոները: Երկուքին համար ալ այս մեծագոյն հաճոյքներէն մին էր:

Զարեհ Պտուկեան նաեւ վեհանձն էր հանդէպ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան: Իր տնտեսական աջակցութեամբ հրատարակուեցան կազմակերպութեան կողմէ իր երկլեզուեան (անգլերէն ու հայերէն) երեք զրբոյկները՝ Ծովիքի ու Կոմմագէնի հայ քաղաքութեանց դրամները (1985), Հայկական դրամագիտներ (1987), Տիգրան Մեծի պղնձեայ դրամներու դրամագիտ մը եւ Արտաշէսեան հարստութեան դրամագիտ մը (1991):

Զարեհ Պտուկեանի հետազոտութիւններն ու աննկուն գրիչը հայ դրամագիտութեան տուին նոր զարթոնք եւ միջազգային ճանաչում: Կիլիկիոյ, Արտաշէսեան եւ Ծովիքի թագաւորութեանց նուիրուած իր աշխատանքները վերածուած են դրամագիտական աղբիւրներու հայ դրամները ուսումնասիրողներու համար: Եթէ Հ. Կդեմէս Սիպիլեան կոչուած է հայ դրամագիտութեան հայրը, Զարեհ Պտուկեանին կ'իյնայ հայ դրամագիտութիւնը կատարելագործելու պատիւը եւ զինք պէտք է անուանել հայ դրամագիտութեան ճարտարապետը: Առ ի զնահատութիւն իր բազմավաստակ ու անխոնջ աշխատանքներուն, Նդիա Ներսէսեան՝ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան վաւերացումով, ձեռնարկեց Հայ Դրամագիտական Հանդէսի բացառիկ հատոր մը ձօնելու ի պատիւ Դոկտ. Զարեհ Պտուկեանին: Յուշամատեանը հրատարակուեցաւ 1989 թուականին գործակցու-

Թեամբ միջազգային դրամագէտներու փաղանգի մը: Այս բացառիկն ալ Սիպիլեանի յուշամատեանի նման ունէր բարձր մակարդակ՝ թէ՛ ներքին ու արտաքին որակով եւ թէ՛ քանակով:

Ասպետ Տօնապետեան Լոս Անճելըսի մէջ

Եղիա Ներսէսեանի ցանկին վրայ Ասպետ Տօնապետեանին անունը գրաւած էր առաջնագոյն տեղերէն մին, երբ ինք սկսած էր հաւաքել Արտաշէսեան հարստութեան դրամներու վերաբերեալ հրատարակուած յօդուածները: Սոյն թուականներուն, երբ Եղիա Ներսէսեան սկսաւ պատրաստել իր մատենագրական աշխատանքը կապուեցաւ Ասպետ Տօնապետեանին հետ ու իրենց մէջ տեղծուեցաւ սերտ բարեկամութիւն մը:

Ասպետ Տօնապետեան Լոս Անճելըս հաստատուեցաւ 1989 թուականին լիբանանեան քաղաքացիական պատերազմին հետեւանքով: Եղիային ու Ասպետին նախկին բարեկամութիւնը վերածուեցաւ դրամագիտական հոգեւոր եղբայրական յարաբերութեան մը: Երբ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան ժողովները տեղի ունենային, Եղիան իր ինքնաշարժով կ'երթար, կը վերցնէր Ասպետը, ժողովին կը բերէր ու ապա ուշ գիշերին իր տունը ետ կը տանէր քսան մղոն ճամբորդելով: Ասպետին հսկայ դրամագիտական հաւաքածոն Լիբանան մնացած էր եւ պէյրուս-թահայ դրամագէտը զրկուած էր անոնց ուսումնասիրելու հաճոյքէն: //

Նախկին կարգադրութենէ մը ետք, 1990ական թուականներուն, օր մը առաւօտ կանուխ, Եղիա Ներսէսեան իր ժողովածոն դրամատան արկղէն դուրս կը հանէ ու Ասպետ Տօնապետեանը իր տունը կը բերէ, որ զանոնք միատեղ քննեն եւ ուսումնասիրեն: Դրամները լրիւ վեց ժամ քննելէ յետոյ Ասպետ Տօնապետեան կը դառնայ Եղիա Ներսէսեանին ու կ'ըսէ. «Ամերիկա գալէս ի վեր այս եղած է իմ ամէնէն երջանիկ օրս» ու աչքերը ջրոտելու կը սկսին: 8 Նոյեմբեր 1992ին Ասպետ Տօնապետեան կաթուածահար կ'իյնայ ու 23 Յունուար 1993ին իր հոգին կ'աւանդէ, երբ իր լրիւ հաւաքածոն Լոնտոն հասած էր ու պատրաստ էր Լոս Անճելըս փոխադրութեան:

Ասպետ Տօնապետեանի մահէն ետք, իր հարազատ ազգականները որոշեցին վաճառել իր դրամները աճուրդի միջոցաւ եւ յանձնեցին զանոնք Լոնտոնի դասական դրամ վաճառող Սփինք հաստատութեան: 2 Մարտ 1994ին, Ասպետ Տօնապետեանի 4552 կտոր հայկական ու Հայաստանի վերաբերեալ դրամները ծախուեցան ու տարածուեցան աշխարհի չորս կողմը:

Armenian Coins and Their Values

(Հայկական Դրամներն ու իրենց արժեքները)

գիրքին հրատարակութիւնը

Նշիա Ներսէսեանի հաւաքածոյին կորիզը եղած է իր հայկական դրամները: Պայմաններու բերումով իր Bulletinներուն մէջ վաճառուած գիրքերուն, թղթադրամներուն ու դրամներուն շահովը ճոխացուցած է իր հաւաքածոն: Իրեն համար բնատուր ձիրք մըն էր, որ հայ դրամները ճանչնալէ ու վերագրելէ զատ՝ իրազեկ ըլլար նաեւ անոնց շուկայական արժէքներուն: Հաւաքորդներուն համար նաեւ պահանջը կար գիրքի մը, ուր բոլոր հայկական դրամները նկարագրուէին առանց խորանալու իրենց կորպուսային ձեւաւորման մէջ: Օրինակի համար՝ հասարակ հաւաքորդ մը պէտք չունէր ուսումնասիրելու Լեւոն Ա. Թագաւորի կամ Հեթում-Ձապէլի մի քանի հազար արծաթ դրամները իր մի քանի կտոր դրամներուն վերագրումին համար: Հսկայ կորպուսներու ուսումնասիրութիւնը անհրաժեշտ է բանասիրական լուրը աշխատանքներուն համար: Կային նաեւ ա՛յլ տարրական նիւթեր այս գիրքին մաս կազմելիք, որոնք հաւաքորդին համար էական էին: Իր թղթադրամներու գիրքին հրատարակութենէն ետք, 1989 թուականին, երրորդ ու վերջնական անգամ ըլլալով Նշիա Ներսէսեան կը ձեռնարկէ այս աշխատանքի պատրաստութեան:

1980ական թուականներուն իր Նիւ Եորք այցելութեանց ընթացքին, Նշիա Ներսէսեան առիթ ունեցած էր քննելու նաեւ Ճէք Կէվրէքեանի հայկական թղթադրամներն ու դրամները, Ջարեհ Պտուկեանի հաւաքածոյէն քիչ մը կանուխ: Պտուկեանի ու Ներսէսեանի նման՝ Կէվրէքեան նաեւ ունէր ընտիր դրամներու ճոխ ու հաւասարակշռուած հաւաքածոյ մը:

Նշիա Ներսէսեանի հաւաքածոն թէեւ մեծ էր, սակայն ա՛յլ հաւաքածոներու նման՝ իրն ալ բաւական էր նման մեծ աշխատանքի պատկերազարդումին համար: Առանց լրիւ լուսանկարներու շարքին՝ գիրքին արժէքը պիտի նսեմանար: Իր կենդանութեան Ասպետ Տօնապետեան խոստացած էր իր հսկայ ժողովածոն ամբողջովին Ներսէսեանի տրամադրութեան տակ դնել ուսումնասիրութեան համար: Դժբախտաբար լուսահոգի Տօնապետեան չուտով մեզմէ բաժնուեցաւ, առանց նոյնիսկ կարողանալու իրականացնել ի՛ր երազները՝ հրատարակելու իր ծրագրած գիրքը: Իր դրամներէն՝ բաղդատաբար շատ քիչեր Նշիա Ներսէսեանի ձեռքը անցան Լոնտոնի մէջ կատարուած աճուրդի ընթացքին: Ջարեհ Պտուկեան վեհանքներէն իր դրամները

րուն աւելորդ նկարներէն տուփ մը ղրկեց Եղիա Ներսէսեանին, որ կարողանայ ընտրել եւ գործածել իր ծրագրին իրականացման համար:

Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան անդամներէն Ճէք Կէվրէքեան իր դրամներուն լուսանկարները ղրկեց որ անհրաժեշտ եղածները օգտագործուին Հայկական Դրամներն ու իրենց արժէքները գիրքին տախտակներուն վրայ: Նոյն նպատակով՝ իրենց դրամներէն անհրաժեշտ եղածները փոխ տուին Լեւոն Սարեան, + Մեսրոպ Աբգարեանց, + Նիքըլլա Ժամկոչեան, + Եղուարդ Ժողէֆ, Ջարլզ Հաճինեան եւ ուրիշներ: Այս եզակի աշխատանքն ալ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան վաւերացումով եւ իր անդամներուն անսակարկ տնտեսական օժանդակութեամբ հրատարակուեցաւ որպէս Յատուկ Հրատարակութեան թիւ 8, 1995 թուականին:

Իր պարունակութեամբ գիրքը գոհացում կու տայ հաւորողի մը գործնական կարիքներուն՝ մատենագրական աղբիւրներու ցուցակագրութիւն, քննարկում դրամի հազուագիւտութեան ու գնահատման, քաղաածք մը հայկական դրամներու վաճառքի եւ աճուրդի ցուցակագրութեանց եւ իրենց վերջնական գիններուն, Ծովքի, Արտաշէսեան հարստութեան, Կոմմագէնի եւ Կիլիկեան Հայաստանի դրամներուն դասաւորութիւնը, կեղծ դրամներ զանազանելը, արժեւորել հայկական դրամները, իւրաքանչիւր տեսակ դրամի հազուագիւտութիւնը, 1995ի շուկայական արժէքները եւ ի վերջոյ 48 լուսանկարային տախտակները ուր 500է աւելի դրամներ ընծայուած են: Գիրքը մեծապէս գնահատուեցաւ դրամագիտական համայնքի կողմէ: Տպագրութենէն ետք, Հայ Հնագիտական դրամ ծախող վաճառականները անխտիր սկսան վկայակոչել այս գիրքը իր ընծայած առաւելութեանց եւ պատկերագրողումի որակին պատճառով:

Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութիւնը ցարդ հրատարակած է տասը գիրք: Ա՛յլ հրատարակչական հաստատութեանց նման՝ իրենց հայագիտական գիրքերն ալ եղած են դանդաղ ըստպառոյ: Հայկական Դրամներն ու իրենց արժէքները գիրքը առաջինը եղած է, որ մէկ տարուան մէջ հանած է իր բոլոր տպագրական ծախսերը:

Այս գիրքին հրապարակ իջնելէն քանի մը ամիս ետք Ճէք Կէվրէքեանի հայկական դրամները ծախու դրուեցան «Արարատեան հաւաքածոյ» մակդիրով: 5 Դեկտեմբեր 1995 թուականին, Լանքասթըր, Փենսիլվանիոյ Կլասիկալ Նիւմիսմատիկ Գլուպ Հնագիտական դրամներու վաճառքի ընկերութիւնը հրապարա-

կային աճուրդով վաճառեց «Արարատեան հաւաքածոն», Նիւ Եորք քաղաքին մէջ: Ժողովածոն կազմուած էր քառասուն տարուան ընթացքին Նիւ Եորքի մէջ: Դրամներուն որակն ու քանակը կը թելադրէր, որ գնուէին ու պահպանուէին հայ թանգարանէ մը ներս: Յաւ ի սիրտ պէտք է գրել թէ այս ժողովածոն ալ, Ասպետ Տօնապետեանի ժողովածոյին նման, ցրուեցաւ աշխարհի չորս կողմը, հայ ու օտար դրամահաւաքներուն: Հայութիւնը օր մը պիտի արթննայ իր քունէն, ինքզինքը վեր պիտի բարձրացնէ շուկայական մանր ծախսերէն, միւս մեծ ազգերու նման պիտի մտածէ պահել իր պաշտօնական ժառանգութիւններն ու ազգային գանձերը իր ապագայ սերունդներուն համար:

Ուսումնասիրութիւններ

Հայ Դրամագիտական Հանդէսի հիմնադրութեամբ պարբերաթերթ մը ծնած էր, ուր բոլոր դրամագէտ գրողներ, թէ՛ հայ, թէ՛ օտար, կրնային հրատարակել իրենց աշխատանքները: Այդպէս ալ եղաւ: Բայց ամէնէն շատ այս հանդէսին օգտուողը եղաւ իր հիմնադիրն ու խմբագիրը՝ Նդիա Ներսէսեան: 1975 թուականէն ի վեր ան կը գրէ հայկական դրամներու, թղթադրամներու, մետաղներու եւ հրապարակուած դրամագիտական գրականութեան մասին: Արդէն առ ի արդիւնք նման աշխատանքներու՝ առաջին անգամ ըլլալով հրատարակուած են թղթադրամներու եւ հայ դրամագիտական մատենագրութեան վերաբերեալ գիրքերը:

1981 թուականէն ի վեր պատրաստուած է Հայ դրամագիտական մատենագրութիւն եւ գրականութիւն գիրքին երկրորդ հատորը, զոր կազմակերպութիւնը կը ծրագրէ օր մը հրատարակել:

Դրամագիտական յօդուածներու հսկայ ժողովածոյ մը կայ, որ տարածուած է Հայ Դրամագիտական Հանդէսի, հայ եւ օտար պարբերաթերթերու էջերուն մէջ: Յօդուածներուն որոշ մասը նախ զեկուցուած է Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութեան անդամներուն, ապա հրատարակուած է իրենց հանդէսին մէջ:

Նդիա Ներսէսեան 1970ական թուականներէն ի վեր, Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութենէ զատ, անդամակցած է նաեւ հետեւեալ կազմակերպութիւններուն. American Numismatic Society, New York; American Numismatic Association, Colorado Springs, Colorado; Royal Numismatic Society, London; Society for Ancient Numismatics, Los Angeles; International Bank Note Society, Cedar Rapids, Iowa:

Զարեհ Պտուկեանի Հայկական դրամագիտներ գիրքին հրատարակումը խթան հանդիսացաւ, որ Եղիա Ներսէսեան հրատարակէ տասնեակ մը ուսումնասիրութիւններ, ուր նկարագրուած են դրամագիտներուն մէջ գտնուած դրամները, պատկանած՝ Տիգրան Մեծի, Լեւոն Ա.ի, Լեւոն Բ.ի, Սմբատի, Լեւոն Գ.ի, Օշինի, Լեւոն Դ.ի եւայլն: Ասոնցմէ ոմանք հրատարակուած են նախ անգլերէն լեզուով, ապա հայացուած՝ հայ պարբերաթերթերու մէջ:

Մխիթարեան Միաբանութեան անխոնջ հետազօտիչ աշխատողներէն մին եղած է վաղամեռիկ Հ. Սահակ Ճեմճեմեան: Եղիա Ներսէսեան ու Հ. Սահակ Ճեմճեմեան 1970ական թուականներէն ի վեր ունեցած են մտերիմ թղթակցութիւններ: Հ. Սահակ Ճեմճեմեան դրամագէտ մը չէր, բայց իմացականութիւնը ունէր ճանչնալու իր պրպտած նիւթերուն պատմական արժէքները: Իր յայտնաբերած դրամագիտութեան վերաբերեալ նիւթերը կը շարադրէր ու համեստութեամբ կը զրկէր Հայ Դրամագիտական Հանդէսին մէջ հրատարակուելու համար: Միեւնոյն ատեն իր անչքէն չէր վրիպած Եղիա Ներսէսեանի հրատարակած դրամագիտական յօդուածները: Օրին մէկը Հ. Սահակ Ճեմճեմեան Եղիա Ներսէսեանի ուղղուած նամակով կը գրէ որ Բազմավէպին համար յօդուած մը գրէ: Այդ օրէն ի վեր Եղիա Ներսէսեան իբրեւ աշխատակից՝ Բազմավէպի խմբագրին հասցուցած է հայերէն լեզուով հայ դրամագիտական յօդուածներու երկար շարան մը:

Ասոնցմէ անկախ ան ունի բազմաթիւ յօդուածներ, ուր նկարագրուած են անտիպ դրամներ, ծանօթ դրամներուն վրայ երեւցած նորութիւններ, որոնք նախապէս վրիպած էին ա՛յլ դրամագէտներու ուշադրութենէն, հայ դրամներու մետաղագործութեան վերաբերեալ տարրագիտական վերլուծումներ, որոնք կարելի եղած է յայտնաբերել արդիական գիտական միջոցներով, ինչպէս նաեւ առօրեայ ընթացիկ տեղեկագրութիւններ հայ դրամագիտութեան քննադաւառին մէջ: Այս բոլոր յօդուածները իրենց գիտական քննարկումով հիմը կը կազմեն դրամագիտական գիտութեան զարգացման եւ կատարելագործման:

Ինչպէս որ Հայ Դրամագիտական Ընկերակցութիւնը հեռատեսութիւնը ունեցաւ հատորի մը մէջ ամփոփելու Զարեհ Պտուկեանի բոլոր յօդուածները, փափաքելի պիտի ըլլար, որ հատորով մը, միատեղ հրատարակուէին նաեւ Եղիա Ներսէսեանի հայ դրամագիտական ուսումնասիրութիւնները, ապագայ դրամագէտի ու հայագէտի օգուտին համար:

Մենք հոս համառօտ կերպով ներկայացուցինք Եղիա Ներսէսեանի կենսագրութիւնը եւ անոր քսանհինգ տարուան դրամագիտական գործունէութիւնը: Պիտի ակնկալէինք որ այսպիսի կենսագրական հրատարակութիւններ քաջալերէին նոր հաւաքորդները՝ շարունակելու դրամագիտական աշխատանքին մէջ խորացումը, կերտել նոր ուսումնասիրութիւններ ու պատրաստել ապագայ սերունդի դրամագէտները՝ նոր Սիպիլեան մը կամ նոր Պտուկեան մը:

ԴԵՐԵՆԻԿ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ
(Լոս Անճելըս)